

«Горизонтальність» сучасної культури забезпечує її плюралізм.

Світовий тренд зміни комунікативного простору (доступність, відкритість, рухливість каналів комунікації й типів мережної взаємодії), створює зовсім нові паттерни споживчого поведіння і міжособистісного спілкування.

Необхідно вибрати таку стратегію розвитку освіти, щоб пастка між медіа - і освітнім простором не зростала, а переборювалася.

Активне застосування сучасних технологій при керуванні знаннями, насамперед, забезпечить їх активну участь у процесах обміну знаннями й організації спільної проєктної діяльності студентів художніх навчальних закладів в освітньому просторі України та Росії XXI століття.

Список літератури: 1. Андрущенко В. Основні тенденції розвитку вищої освіти України на рубежі століть (Спроба прогностичного аналізу) // Вища освіта України. 2001. – №1. – С. 11–17. 2. Быстрова Т. Ю. Вещь. Форма. Стиль: Введение в философию дизайна. / Т. Ю. Быстрова. – Екатеринбург, 2001. – 240 с. 3. Вельш В. «Постмодерн». Генеалогия и значение одного спорного понятия: [Электронный ресурс] / Вельш Вольфганг // Путь: Международный философский журнал. – 1992. – №1. – С. 109–136. Режим доступа: http://lib.uni-dubna.ru/biblweb/search/bibl.asp?doc_id=35708&full=yes свободный. – Загл. с экрана. – Яз. рус. 4. Генис А. Вавилонская башня. /А. Генис // Двадцать два. – Москва-Иерусалим., 1995, №100. – С. 211–214. 5. Иванова Л. А. Медиаобразовательное пространство в стратегии инновационного развития высшего профессионального образования в современной России: постановка проблемы / Л. А. Иванова // Педагогическая теория, эксперимент, практика / Ред. Т. А. Стефановская. Иркутск: Изд-во Иркут. Ин-та повыш. квалиф. работ. образования, 2008. – 340 с. 6. Ильин П. П. Постструктурализм. Деконструктивизм. Постмодернизм. / П. П. Ильин – Москва: Интрада, 1996. – 280 с. 7. Кошкина С. Интернет сегодня – фундамент для формирования общества нового типа [Электронный ресурс] / С. Кошкина – Режим доступа: http://society.lb.ua/life/2011/08/22/107268_internet_segodnya-fundament_dlya.html, свободный. – Загл. с экрана. – Яз. рус. 8. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В. Г. Кремень. – Київ: Грамота, 2005. – 448 с. 9. Леонтьев А. Информационный бартер преодолен. [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://2000.net.ua/2000/svoboda-slova/realii/75683>, свободный. – Загл. с экрана. – Яз. рус. 10. Лоренц К. Обратная сторона зеркала: / Конрад Лоренц. // Пер. с нем. А. И. Федорова, Г. Ф. Швейника / Под ред. А. В. Гладкого; Сост. А. В. Гладкого, А. И. Федорова; Послесловие А. И. Федорова. – М.: Республика, 1998. – 393 с. 11. О'Рейли Тим. Движение в новую реальность. [Электронный ресурс] / Тим О'Рейли – Режим доступа: habrahabr.ru/blogs/htranslations/30877/, свободный. – Загл. с экрана. – Яз. рус. 12. Прокументова Г. Н. Переход к Открытому образовательному пространству. Часть 2: Типологизация образовательных инноваций / Г. Н. Прокументова. – Томск: Томский государственный университет, 2009. – 448 с.

*Дольська О. О.
м. Харків, Україна*

МЕТОДОЛОГІЧНА РАЦІОНАЛЬНІСТЬ В ОСВІТІ: ЇЇ РОЛЬ В ТРАНСДИСЦИПЛІНАРНОМУ ПІДХОДІ

Орієнтуючись на цей тип раціональності, педагог домінуюче значення відводить телеологічному аспекту, а не каузальному. Якщо каузальна пропонувала пошук причин

явищ шукати у минулому, то з опорою на методологічний тип раціональності їх слід шукатися в майбутньому: телеологічний аспект орієнтований на цілеспрямованість суб'єкта, здатного усвідомлювати свої цілі, способи і засоби досягнення цих цілей, свої можливості і обмеження. Викладач, орієнтуючись на телеологічний підхід, в основу своєї діяльності як щонайвищої мети, ставить дбайливе відношення до учня.

Говорячи про методологічну раціональність необхідно вказати на два аспекти, які допомагають зрозуміти її сутність. Структурно-знанієвий аспект націлений на формування такого учня, який прагне прикласти свої знання як діючий суб'єкт. Ефективність педагогічної роботи в цьому аспекті припускає пошук нових форм роботи, методів оновлення змісту освіти. Експерти забезпечують систематичний опис діяльності фахівця, встановлюють її мету, розробляють функції, структури діяльності і т. і. Регуляційно-комунікативний аспект націлений на виховний процес і припускає формування таких якостей у підростаючої молоді, які сприяють становленню гуманістично орієнтованого суспільства.

В основі методологічної раціональності лежать інтеграційні процеси, необхідність яких актуалізується в сучасному суспільстві. Схематично їх можна структурувати по трьох напрямках. Перший пов'язаний з філософською інтеграцією, що припускає орієнтованість педагогіки на цілісне осмислення теоретичного і практичного матеріалу, на концептуальні положення філософії освіти, в першу чергу, на концептуальну модель трансформацій раціональності в освіті. В кінцевому результаті передбачається узагальнена рефлексія над рефлексією кожної теоретичної і практичної школи, методу і т. і. Методологічний тип раціональності свідчить про зростання саморефлексивності педагогічного мислення. Це знаходить прояв в тому, що структура теоретичного знання ускладнюється не тільки за рахунок збільшення кількості знань, але і за рахунок інтенсивного розвитку в самій структурі теоретичного знання, рефлексії над логічними структурами і пізнавальними значеннями понять, концептуальних систем і конструкцій, які відображають об'єктивну реальність і формуються в просторі освіти.

Другий напрям пов'язаний з експансіоністською інтеграцією, реалізація якої направлена на потенціал кожної дисципліни, кожної змістовної компоненти. Ця інтеграція припускає синтез всього знання з урахуванням тих особливостей, які властиві кожній дисципліні.

Третій напрям націлений на інформаційну інтеграцію. Він націлений на оволодіння знаннями в поєднанні з технологічними вміннями. За допомогою певних технологій створюються поняття «навігаційного» характеру, що дозволяють переходити з одного простору дисциплінарного знання в інше.

Методологічна раціональність має два значення – широке і вузьке. В широкому значенні, методологія наповнена різного вигляду знаннями і припускає з'єднання в єдиний уявний комплекс не тільки аналіз, але і критику, навіть нормування, якщо це позитивно позначається на дослідженні і пізнанні. Адже нормування не завжди виявляється доцільним, що припускає відмову від нього на користь використання нестандартних підходів (орієнтування по ситуації). Методологія прагне з'єднати знання про мислення і діяльність із знаннями про конкретні об'єкти цього мислення і діяльності. В саму діяльність як би вклинюється, «вставляється» об'єкт інтенціонального мислення або вид певної діяльності. Об'єкт у такому разі виступає у вигляді гетерархичного об'єкту. Традиційне осмислення такого роду об'єктів, звернення тільки до наукової раціональності виявляється не достатнім.

Методологічна раціональність націлена на репрезентації різних типів раціональності і вибору відповідних типів, необхідних для визначених практик. У вузькому зна-

ченні вона припускає уміння виробляти, конструювати абстракції, які виступають засобами організації зв'язків як усередині окремих дисциплін, так і між ними.

Як ця схема працює на практиці, покажемо на невеликому фрагменті дидактичного характеру. Кожна з наук використовує свій формалізований комплекс символів і знакових систем, причому кожна з них має свою семантику, синтаксис і прагматику, що дає нам можливість уявити весь комплекс дисциплін як знаковий текст. Простір змісту педагогічної дисципліни з боку викладача розцінюється як текст, але з позиції учня весь учбовий комплекс дисциплін розглядається як гіпертекст, характеристиками якого є відвертість, достаток природних знакових систем, можливість виділення інваріантів, в основі яких закони різних наук і т. і. Якщо описувати структуру мислення, то вона представлена такими інтелектуальними процесами, як чисте мислення, розуміння, рефлексія і сама дія, яка знов-таки представлена теоретичною думкою. Весь процес мислення пронизаний «цементуючою речовиною» – рефлексією над власним знанням, де розгортається монолог з самим собою про дієве вживання всього арсеналу знань. Іншими словами, логіко-семантичні засоби удосконалюються прагматичною стороною, що дозволяє краще зрозуміти логіко-семантичну характеристику поняття. Проблема розширення сфери раціональності за рахунок практичного, прагматичного розуму, на чому наполягав свого часу Л. Вітгенштейн, повинна знайти своє продовження у філософії освіти.

Навчання відбуватиметься успішно в тому випадку, якщо будуть створені певні засоби, сприяючі розвитку практичних навиків орієнтування в засвоєному комплексі знань. Звідси методологічна раціональність у вузькому значенні: вона є процесом створення технологій, які сприятимуть виробленню цих навиків.

Методологічна раціональність ставить задачу сформулювати рішення будь-якої проблеми на мові понять, тому суть діяльності методологічної раціональності – пошук відповідних обмежень-понять. Саме вони і виступатимуть у вигляді інтелектуальних технологій «навігаційного» характеру в освіті. Наукова раціональність як домінуючий принцип побудови педагогічного знання привела до панування класичної раціональності монологічного зразка з домінуванням природничонаукових дисциплін. Це привело до роз'єднаності циклів гуманітарного і природничонаукового напрямку. Звернення ж до технологій «навігаційного» характеру сприятиме поглибленню трансдисциплінарних зв'язків, що відповідає сучасній спрямованості освіти. А головним стає наступне: звернення до таких технологічних засобів на практиці дозволить підростаючому поколінню орієнтуватися в потоці інформації не тільки під час навчання, але і впродовж всього свого життя. В кінці ХХ ст. Г.П. Щедровицький вказував, що автономні світи необхідно вивести із стану «розділу» і об'єднати в «єдиному процесі мислення знання самого різного типу – природничонауковому, історичному, конструктивно-технічному, логічному і епістемологічному і т. і. [1, С. 389].

Особливістю методологічної раціональності, її організуючим принципом є рефлексія. Поняття «рефлексія» використовується для опису і характеристики трансформаційних процесів, що відбуваються в суспільстві. Наприклад, сучасний науковець Е. Гидденс, аналізуючи інформаційне суспільство, звертає увагу на організованість світу, яка не може порівнятися за ступеню складності з попередніми етапами. Соціальні зміни, зсуви в суспільстві, зростання і значення теоретичного знання свідчать про наявність початкових передумов, що є первинним імпульсом для вступу теоретичного знання до того етапу розвитку, який характеризується посиленою рефлексією. При цьому інтенсивність процесу обґрунтування і оцінки (точніше, мабуть, переоцінки) підстав і концептуального змісту теорії звичайно наростає пропорційно довше, так би мовити, вже «відрефлексованого» знання. Е. Гидденс підкреслює значення рефлексії, на основі

якої люди створюють і матеріальні, і соціальні умови життя [2], а сучасному світу він привласнює статус «світу розумних людей» [2, С. 7].

Сутність рефлексії як провідного принципу методологічного типу раціональності зводиться до активної взаємодії не тільки знань, але і людей. В кінці ХХ в. рефлексія стає предметом філософсько-методологічних досліджень. Вона кладеться в основу різних концепцій, з її допомогою обґрунтовують специфіку методології як дослідження засобів і техніки роботи, як способу організації методологічного мислення і діяльності. Представники психології, соціології, економіки вибудовують свої роздуми, спираючись на рефлексію. Педагогіка також, на наш погляд, повинна використовувати цей засіб в своїх концепціях, оскільки з її допомогою досягається освоєння світу культури і продуктивних здібностей людини. Теоретичний аналіз мислення можливий тільки в тому випадку, якщо мислення стає опредмеченим в реальних наочних формах, винесено зовні і може відноситися до самого себе опосередковано.

Рефлексія набуває статус невід'ємного структурного елементу не тільки сучасного стилю мислення, вона сприяє формуванню особливої структури самосвідомості педагогічного знання як діяльності по отриманню нового знання. Вона також стає засобом своєрідного витка «зворотного зв'язку», оскільки теоретичне знання надає все більше значення задачі критичного осмислення, критичній переоцінці підстав цього знання, зв'язку його з практичною діяльністю.

Вихід на рефлексію, позначений тенденціями розвитку сучасного суспільства, стає необхідністю осмислення характеру взаємодії всіх ланок цілісної системи «людина – суспільство – освіта – виробництво – природа». Її активізація визначена широтою контексту, який витриманий не тільки в руслі індивідуалізму і пріоритету наукової раціональності, але, перш за все, зверненням до гетерогенного педагогічного розуму і підвищеної уваги до самого знання.

Сфера освіти є достатньо консервативною і малорухливою системою. Орієнтування на значущість теоретичного знання і рефлексію висуває відповідні вимоги до освіти, а саме – до зміни методик, до зміни змісту дисциплін, до вибору певних значень викладання і т. і. складових дидактичного характеру тощо, врешті-решт, до свідомого переривання певних стратегій і виходу на нові лінії викладання, нові напрямки викладання – трансдисциплінарні. Проте в той же час освіта розцінюється як провідна область соціального життя, яка задає вектор розвитку всього соціуму в цілому. Парадоксальна ситуація випередження і одночасного відставання в даному випадку і свідчить про складність всіх процесів, що мають місце в освіті.

Одна з проблем сучасної освіти – проблема трансдисциплінарності, що зростає на ґрунті міждисциплінарності та плюродисциплінарності. Міждисциплінарність в сучасній філософії розуміють як систему взаємодії двох або більше дисциплін. Необхідно вказати на різні рівні взаємодії – від простого обміну ідеями до взаємної інтеграції концепцій, методологій, досліджуваних процедур. Міждисциплінарність має на увазі необхідність практики створення спеціальних колективів дослідників, які об'єднані для сумісної роботи над загальною проблемою. Отже, вона вказує на співпрацю двох або більше предметних галузей, фахів, технологій тощо.

Якщо визначати дисципліну як специфічний корпус знань, що пристосований до викладання, набір процедур, методів змістовних уявлень, то можливо говорити про мультидисциплінарність. Остання розцінюється як поєднання різних дисциплін, які іноді не мають зв'язків між собою за змістом (музика, математика, історія). Можливо говорити і про плюродисциплінарний підхід, в якому дисципліни, мають визначні змістовні відношення, наприклад французька мова, грецька і латина.

Завдання трансдисциплінарного підходу – створення загальної системи аксіом для визначного набору дисциплін. Трансдисциплінарне товариство складається з трансдисциплінарних фахівців. Це ідеал, в загальному плані його реалізацію не можливо досягнути. Досвід фахівця-трансдисциплінарника має місце у кількох галузях. Він має розрізнені за характером знання, але колектив фахівців в такому разі виступає у вигляді структури, в якій загальне індивіда і знання колективу зливаються в одне ціле. Це поняття має декілька значень, що пояснюється ускладненим характером її видів. Її можливо розглядати як високий рівень освіченості, як можливість поєднувати різні за видом форми пізнання, наприклад культуру і релігію, це поєднання багатьох дисциплін з метою вирішення комплексних проблем природи і суспільства. Така позиція виступає як така, що легітимізує приватні точки зору з однією вимогою, щоб вони не суперечили науковому знанню.

В загальному ж сенсі трансдисциплінарність повинна стати таким принципом організації наукового знання, яке відкриває широкі можливості взаємодії кількох дисциплін для вирішення комплексних проблем природи і суспільства. Вона повинна стати самостійним науковим напрямком, що має свій предмет дослідження і концепцією, підходом, мовою, моделлю реальності, методикою аналізу ризику і прийняття рішень. Вона покликана в цьому контексті здійснити загальнонаукову класифікацію і систематизацію дисциплінарного знання. Після такої обробки знання стають придатними для їх сумісного використання в рішенні науково-дослідних і практичних проблем будь-якої складності і комплексності. На наш погляд, саме методологічна раціональність в освіті стає домінуючою в сучасній педагогічній практиці, її впровадження є необхідним і закономірним слідством розвитку не тільки освіти, а суспільства взагалі. І саме вона стає ланкою і ґрунтом трансдисциплінарного напрямку розвитку освіти.

Висновок. Обґрунтовано необхідність формування нового типу раціональності – методологічного. Вихідною позицією методологічної раціональності стає мислення і діяльність. Якщо розум в освіті виступає як гетерогенний, трансверсальний, що припускає співіснування різних типів раціональності як природний принцип нової техніки мислення, то вживання на практиці методологічної раціональності виявляється виправданим.

Список літератури: 1. Щедровицкий Г. П. Об одном направлении в современной методологии / Г. П. Щедровицкий // Философия. Наука. Методология. — М.: Школьные культурные политики. — 1997. —С. 364–423. 2. Giddens A. Beyond Left and Right: The Future of Radical Politics / A. Giddens. — Stanford: Stanford University Press, 1994. — 284 p.

Методологічна раціональність в освіті: її роль в трансдисциплінарному підході

В статті аналізується такий тип раціональності, як методологічна раціональність в освіті. Вказується на необхідність її використання при впровадженні в педагогічні практики трансдисциплінарності.

Методологическая рациональность в образовании:

ее роль в трансдисциплинарном подходе

В статье анализируется такой тип рациональности, как методологическая рациональность в образовании. Указывается на необходимость ее использования при внедрении в педагогические практики трансдисциплинарности.

Methodological rationality in education: its role in transdisciplinary approach

Such type of rationality is analysed in the article, as methodological rationality in education. It is specified on the necessity of its use at introduction in pedagogical practical workers of transdisciplinary.